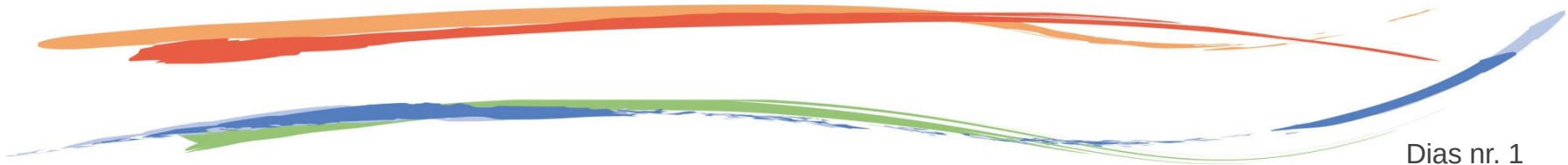

”Teenagetræning”

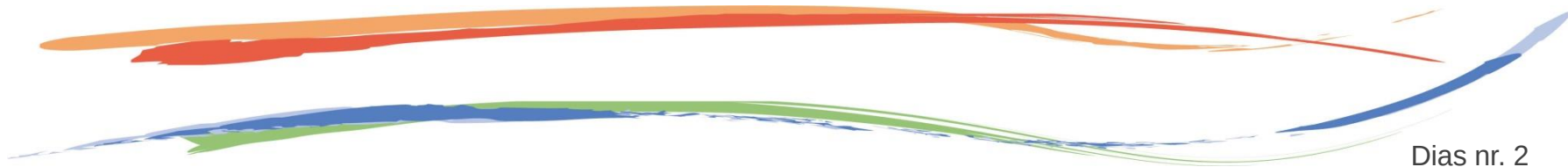
Erfaringer med hollandsk seksualundervisningsmateriale rettet mod teenagere med ASF

15. Marts 2017
Cand. Psych. Karen Bøtkjær
kab@centerforautisme.dk

Aftenens program

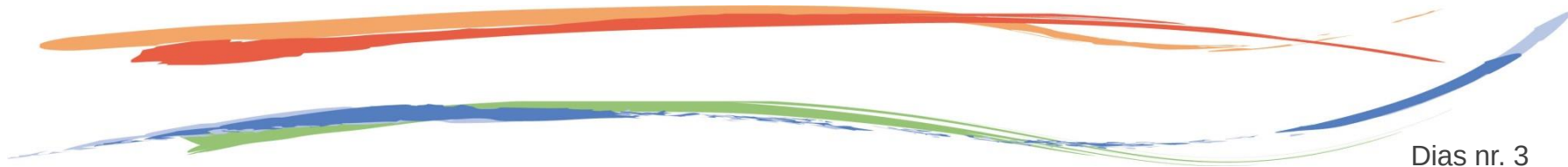
- Informationer om ASF, pubertet og seksualitet
- Det hollandske undervisningsforløb
 - beskrivelse, eksempler, erfaringer og resultater indtil videre...

Seksualitet og udvikling

*Seksualitet viser sig på forskellig måde
alt efter hvor en person er i sit liv*

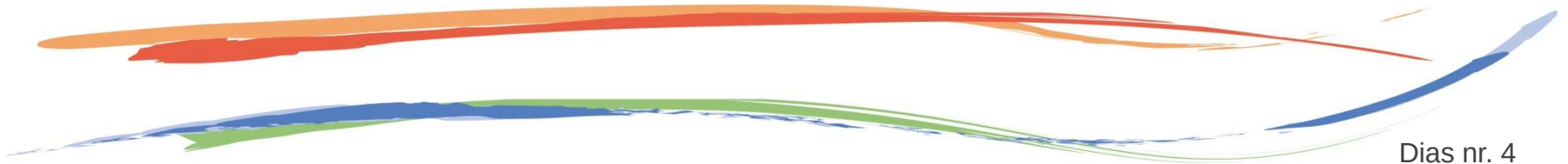
*– og selvfølgelig også alt efter hvem
personen er!*

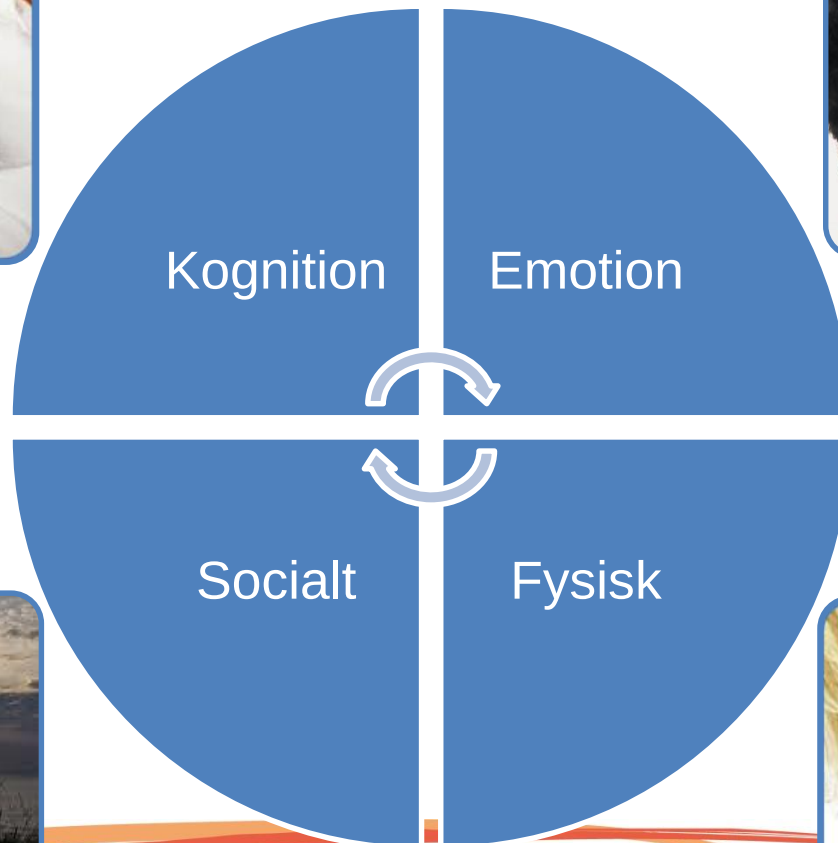
Autisme og psykoseksuel udvikling:

Autisme er en udviklingsforstyrrelse

- ➡ Autismen påvirker barnets udvikling herunder barnets psykoseksuelle udvikling
- ➡ Barnets udvikling påvirker autismen – ex kan den psykoseksuelle modning medføre øget interesse i social kontakt, behov for kropslig intimitet m.m.

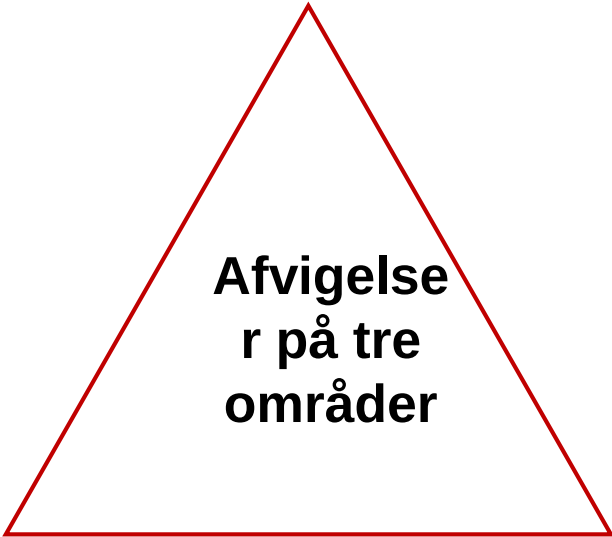

Hvordan seksualitet kan være påvirket ved ASF?

Autisme - WINGS TRIADE

Social interaktion

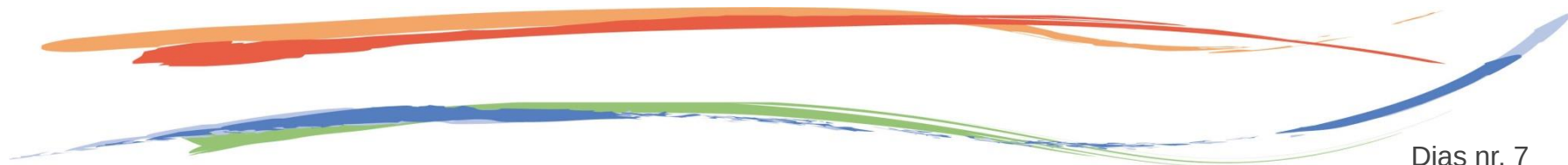
**Afvigelse
r på tre
områder**

Kommunikation

**Stereotype mønstre i
interesser eller adfærd**

Hvad er seksualitet?

- Seksualitet er en *medfødt* drift, der retter sig mod menneskets reproduktion
- Seksualitet er noget vi *udvikler* og som bl.a. omfatter:
 - **Kognition** (bl.a. fantasier, at tale om..., at lære om..., interesser...)
 - **Emotion** (sjovt, rart, skam, intimitet...)
 - **Sociale udvikling** (kønsrolle og –identitet, holdninger, mediepåvirkning....)
 - **Krop og fysik** (ophidselse, orgasme, samleje, smerte, nøgenhed....)

Hvad er seksualitet?

WHO 1986:

- ⊕ Seksualitet er en integreret del af ethvert menneskes personlighed
- ⊕ Et basalt behov, som ikke kan adskilles fra andre aspekter af livet
- ⊕ Seksualitet er ikke blot samleje men også, hvad der driver os til at søge kærlighed, varme og intimitet
- ⊕ Seksualitet har indflydelse på vore tanker, følelser og handlinger og samhandling
- ⊕ Seksualitet er en fundamental menneskeret

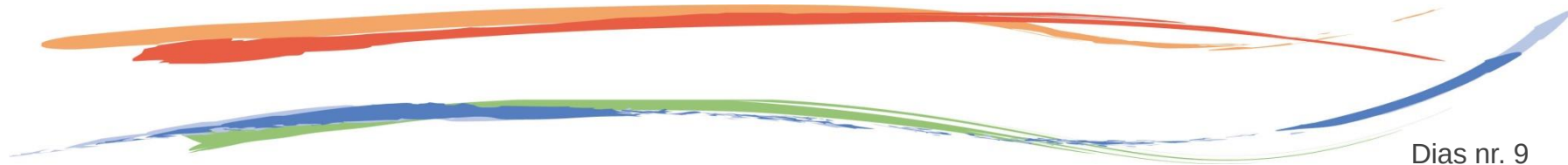
Seksualitet og udvikling

Barndom:

- Primær følelsesmæssig og kropslig kontakt med forældre og omsorgspersoner.

Ungdom:

- Udvikling og modning af identitet.
- Fysiologiske ændringer og udvikling af biologiske kønsforskelle
- Første seksuelle erfaringer med kærester og tilfredsstillelse.
- Seksuel usikkerhed: Behov for at tale med andre end forældre om tanker, følelser, erfaringer og usikkerhed i forhold til seksualitet.

Seksuel udvikling fra spædbarn til pubertetsalderen

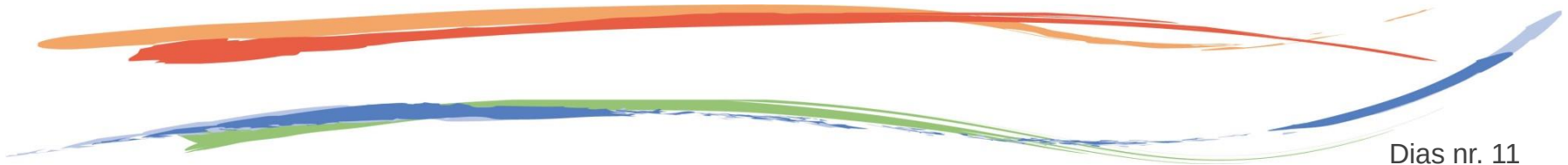
Kropskontakt + socialt samspil +
intimitet - herunder seksuel
kontakt

Kropskontakt +
socialt samspil

Kropskontakt

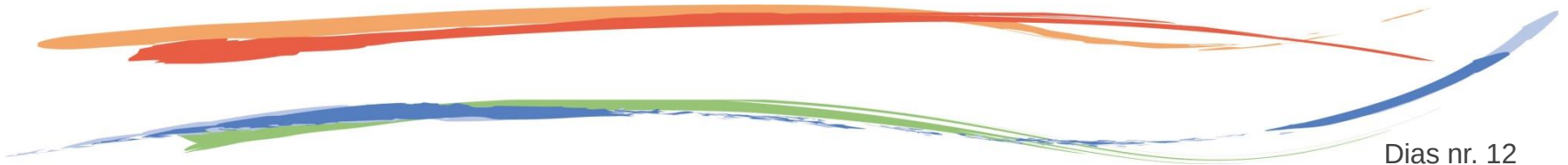
Symptomer der især har betydning i spæd- og småbarnsalderen:

- Nedsat evne til følelsesmæssig afstemning med omsorgspersoner
- Svækket kropsfornemmelse og - bevidsthed

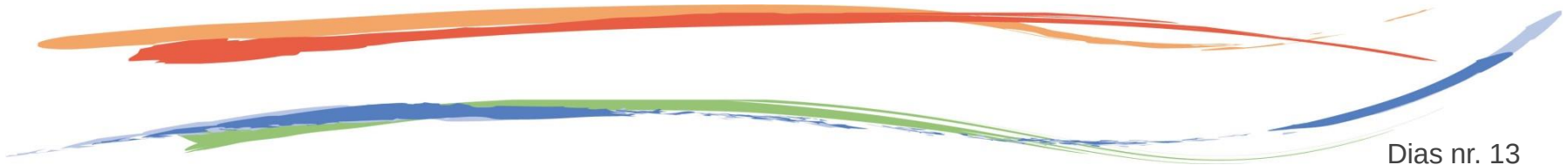
Udfordringer i børnehavealder:

- Udforskning af eget og modsatte køn er begrænset eller fraværende
- Den tidlige udforskning af kønsroller begrænset

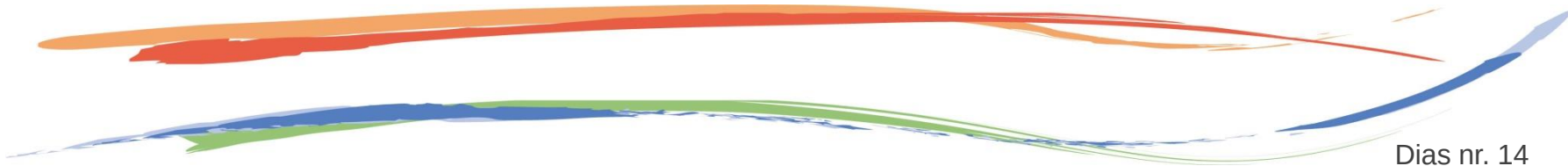
Udfordringer i skolealder:

- Deler ikke interesser med aldersvarende gruppe
- Svækket gruppetilhørsforhold og identitetsudvikling
- Nedsat udforskning og udvikling af social adfærd overfor det modsatte køn
- Tilegner sig ikke den relevante sprogkode for alderen i den social kontekst og heller ikke viden om "seksualitet"

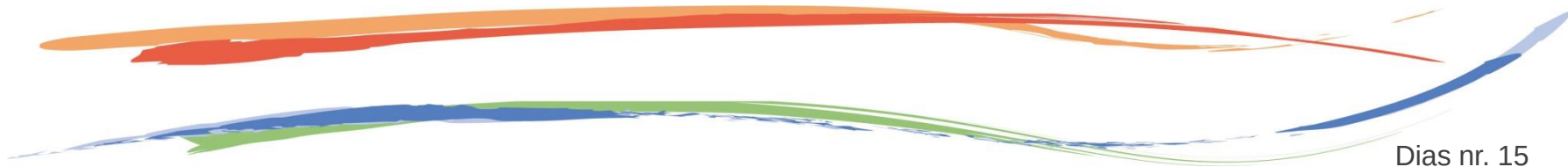
Udfordringer i pubertet/ungdom:

- Svært ved at få, udvikle eller fastholde nære venner
- MEGET svært ved at udvikle kæresterelationer
- Fremtræder ofte "nørdet" og umoden for det modsatte køn – har ikke tilegnet sig den "sociale kode" for ungdomsgruppen
- Tanker og fantasier af seksuel karakter deles ikke
- Seksuelle erfaringer deles ikke med andre
- Kendskab til det modsatte køn bliver meget begrænset
- Udvikling af seksuel præference og "identitet" hæmmes

Bagvedliggende psykologiske forklaringer på problemer i pubertet/ungdom:

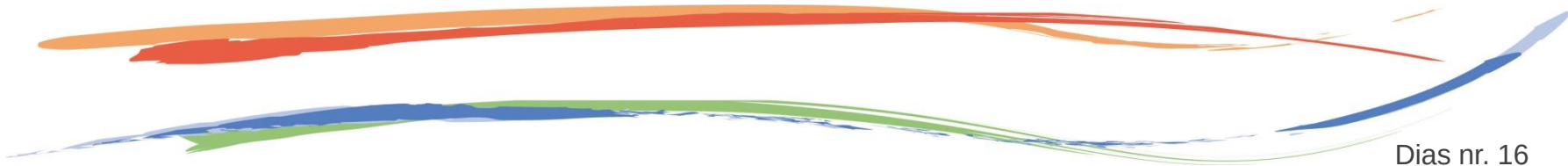
- Svært ved eller nedsat evne til at udtrykke sig om egne tanker og følelser
- Vanskeligheder med at forstå sprogets ikke-konkrete aspekter (slang eller jargon, indirekte eller underforståede meddelelser)
- Mangelfuld "Theory of Mind", dvs. evne til at forestille sig hvad andre tænker, andre intentioner og følelser.
- Umoden personlighedsudvikling (individualisering).

Ex. På problemfelter for de unge med ASF:

...Svært ved tolkning af andres opfattelse af én og om man selv opfatter signalerne korrekt.

"Hvis folk siger, at de ikke kan lide mig, så sætter jeg faktisk pris på det, for så ved jeg i hvert fald, at det er sandt"

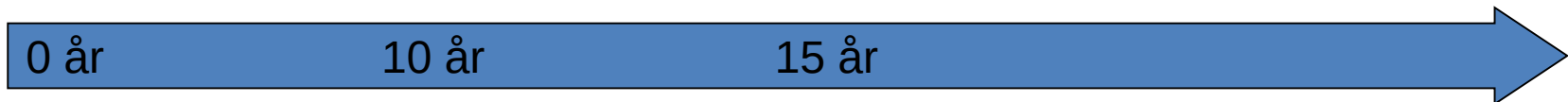
Pubertetens indtræden for personer med ASF

- Biologisk tidslinje

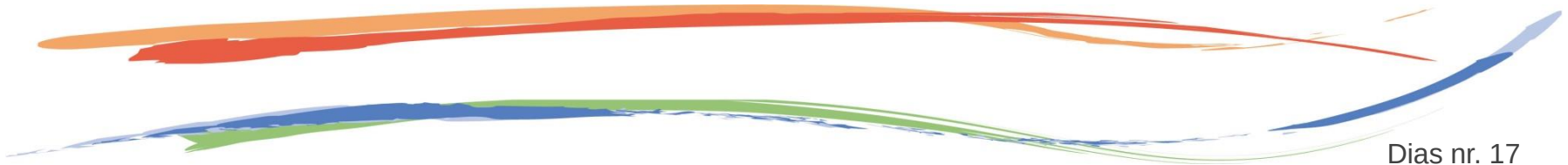
piger 10 -13 år

drengene 12 -15 år

voksen

- følger den almindelige udvikling

Pubertetens indtræden for personer med ASF

- Psykologisk tidslinje

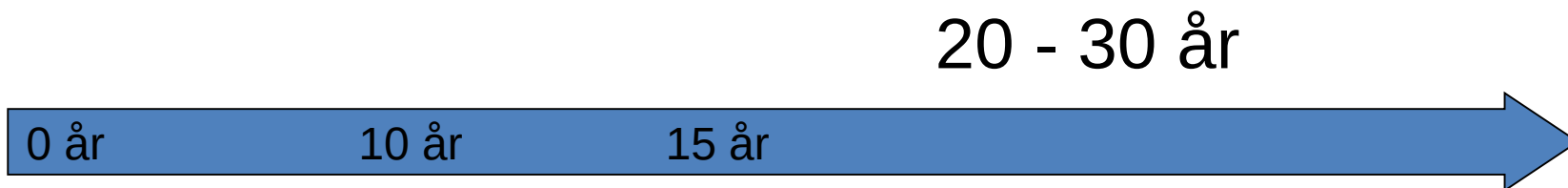
17 -22 år voksen

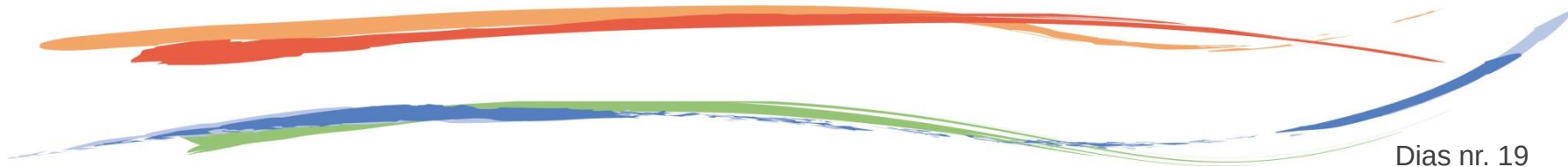
Puberteten indtræder oftest senere end almindeligvis, mindre nysgerrig, umoden

Pubertetens indtræden for personer med ASF

- Social tidslinje

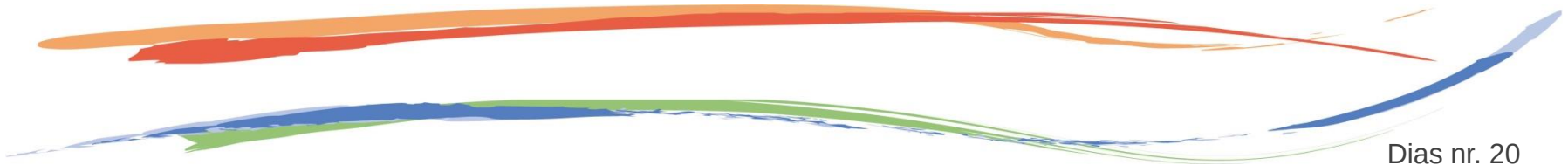
- generelt mindre gensidig kontakt, forståelse og opmærksomhed rettet mod andre, mindre erfaring med det sociale samspil

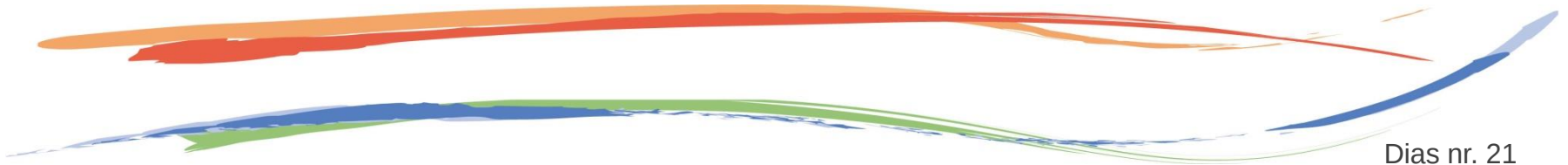
Puberteten

Når den unge med ASF er i puberteten vil han/hun:

- *Biologisk* være svarende til sin alder
- *Psykologisk* som 6 -14 år
- *Socialt* som 4 -10 år

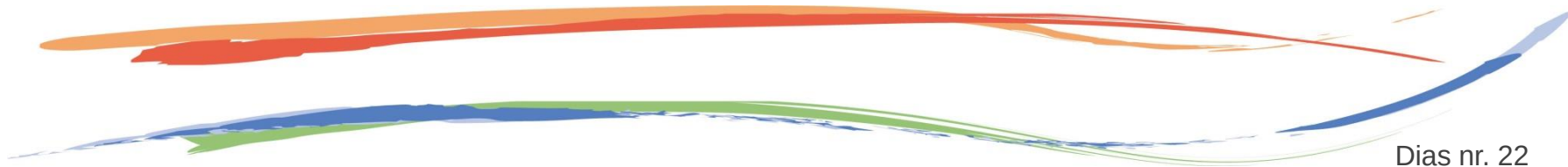

- Unge med ASF har de samme ønsker som andre unge:
 - at finde deres plads i livet
 - at forstå sig selv
 - at få nogle varende sociale relationer
 - at udforske og forstå deres egen seksualitet

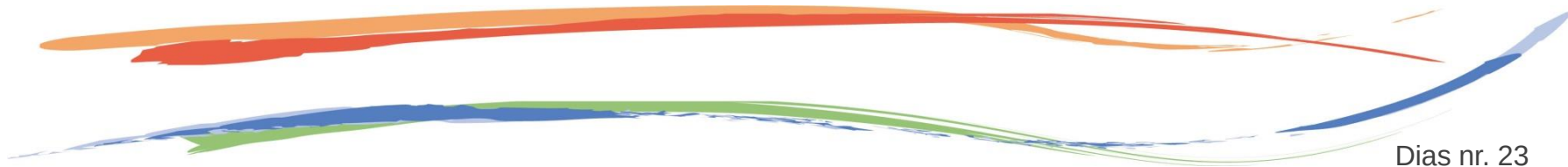
...men har et livsforløb præget af:

- Får ikke et tilhørsforhold til en drenge- eller pigegruppe i den tidlige skolealder
- Evt. "bedsteven" forsvinder i løbet af de første skoleår og bliver ikke erstattet af andre
- Social isolation i puberteten er ofte resultatet

Nogle **generelle** forhold vedr. seksualitet hos personer med ASF

- Ingen **grundlæggende forskel** på seksuel lyst og ønsker hos unge/voksne med ASF og andre unge/voksne
- **Dårlig kropsopfattelse** medfører ofte stærk indre uro omkring kroppens fysiologiske ændringer i puberteten
- **Sansemæssige forstyrrelser** medfører problemer ved seksuel arousal (nedsat sensitivitet eller hypersensitivitet)

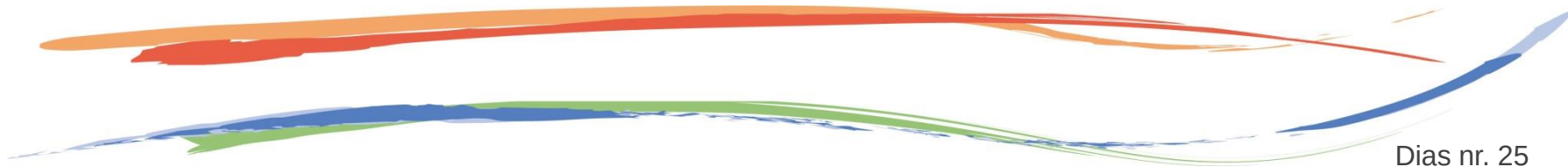

Nogle **generelle** forhold ... forts.

- Mange har – trods højt begavelsesniveau – **svært ved at forstå og følge almindelige normer og regler** for almindeligt accepteret seksuel adfærd
- Den **seksuelle adfærd** kan ofte **ytre sig på en uhensigtsmæssig måde** for den unge/voksne selv og/eller for omgivelserne
- I en del tilfælde vil **den unges seksuelle adfærd blive opfattet som bizar eller afvigende** i omgivelsernes øjne

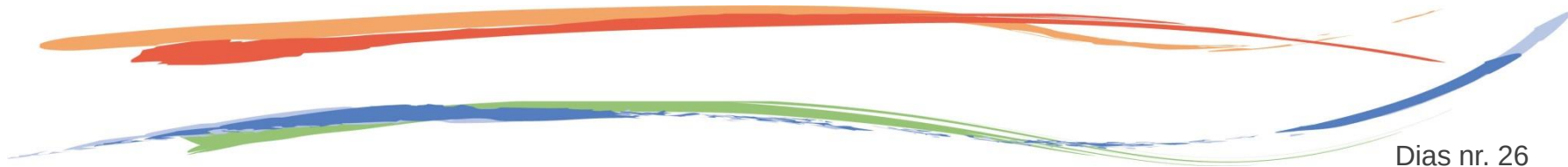
Seksualitet og tre grupper unge og voksne med ASF:

- ❑ Svær grad af udviklingshæmning
- ❑ Moderat grad af udviklingshæmning
- ❑ Normal begavet / Aspergers Syndrom

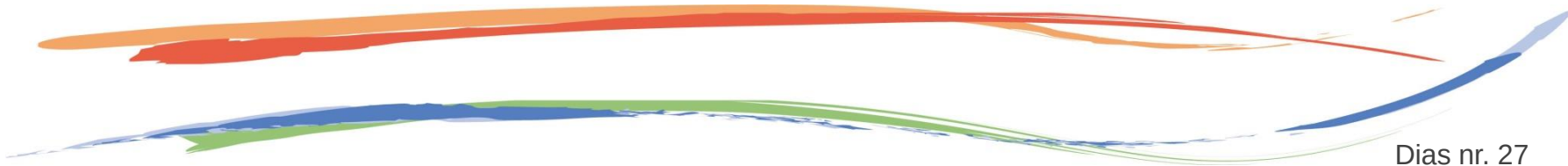
1.ASF, seksuel adfærd og **svær** **udviklingshæmning**

- Onani er den mest fremtrædende seksuelle adfærdsform
- Den kan hos en del ytre sig som "hyper-onani"
- Ofte vil den unge onanere uden tanke for, hvor han/hun er eller hvem der er tilstede

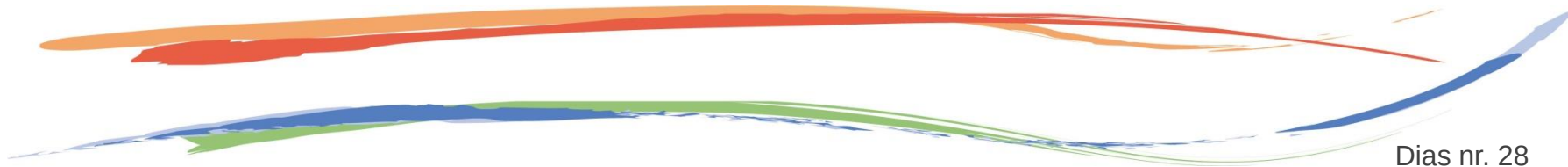
Håndtering af mulige problemer:

- Anvis sted og tid hvor det er i orden at onanere
- "Øvelse gør mester" også når det drejer sig om at lære at onanere
- Vejledning i effektiv teknik og hjælp til at finde mere egnede genstande eller stimuli
- Hvis den seksuelle tilfredsstillelse involverer andre personer som et "objekt" bør der ydes hjælp til at finde erstatningsobjekter i form af billeder, parfumer, særlige tekstiler o. lign.

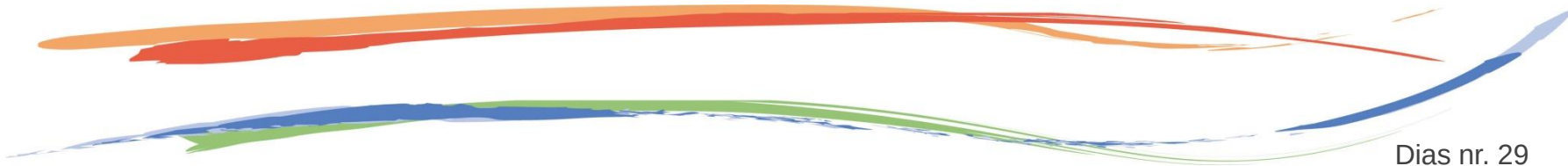
2. Seksuel adfærd, ASF og let til moderat udviklingshæmning

- En stor del af denne gruppe finder ud af at tilfredsstille sig selv uden større problemer
- Mange kan finde på at onanere på "offentlige" steder
- Genstande og andre former for stimuli er også en del af seksualiteten hos denne gruppe, men sjældnere anvendt direkte på kønsorganerne

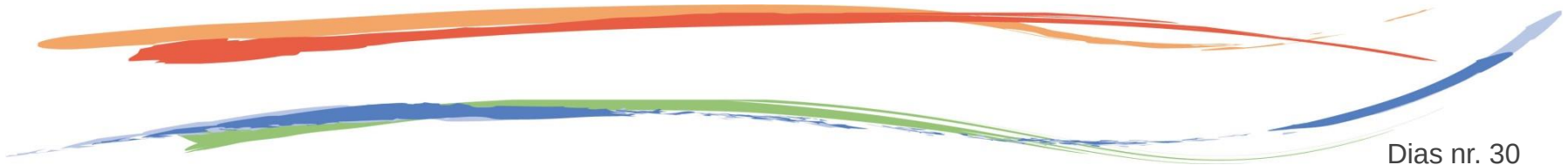
2. Let til moderat grad af udviklingshæmning ... forts.

- En større del af denne gruppe af unge retter deres seksuelle lyst mod andre
- De unge er mere selektive i deres valg (det modsatte køn dominerer og særlige personer bliver "udvalgt")

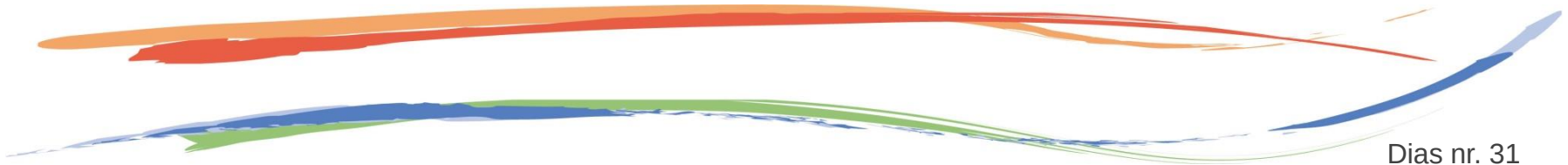
Håndtering af mulige problemer:

- **Visuel støtte** til at præcisere, fx hvor onani er tilladt
- Skabe **muligheder for social samvær** med ligestillede, hvor interaktion også kan involvere det andet køn
- **Social træning** der involverer at lære forskel på forskellige typer af kropskontakt alt efter social relation (bekendte, familie, venner, kæreste, fremmede)
- **Fysisk træning**

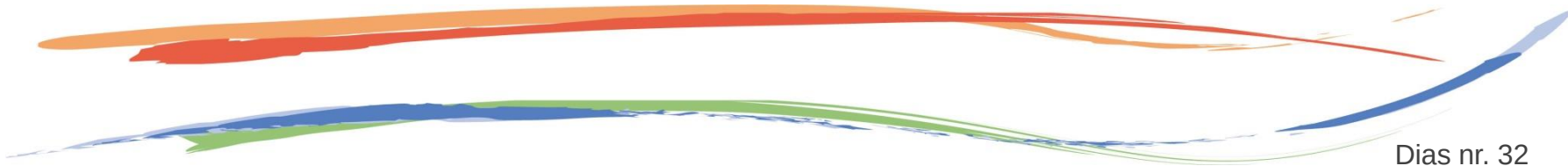
3. Seksuel adfærd normalt begavede ASF

- Onani forekommer i "almindeligt" omfang
- Dog kan en del alligevel have svært ved at forstå og følge regler og normer for acceptabel seksuel adfærd
- Stimulering af den seksuelle lyst ved pornofilm, blade, tanker og fantasier om anden udvalgt person

3. Normaltbegavede med ASF

- Stor interesse for seksuel intimitet
- Erfaringer er begrænsede
- Vidensniveau nedsat
- En del får kæresteforhold og har brug for hjælp til at få det til at fungere
- En del overvejer at få børn
- Enkelte får børn

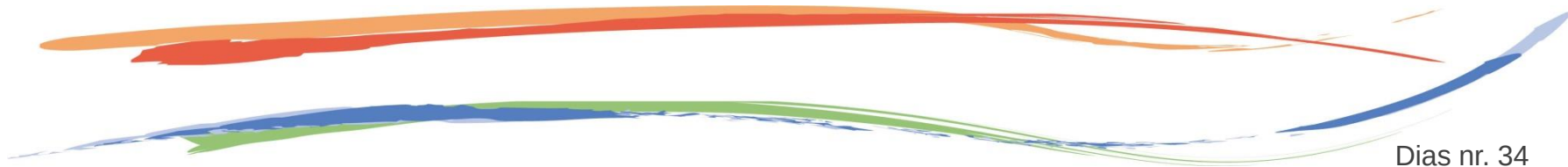

Problemer hos normalbegavede med ASF

- Problemer med at skelne mellem acceptabel og uacceptabel adfærd
- Udtrykker sig med et upassende ordvalg – kan ikke skelne mellem det som er slang og det som er passende i den givne kontekst
- Misforstår sociale signaler – venlighed eller kæresterektion?
- Har svært ved at udtrykke egne følelser og hensigter på en "acceptabel" vis – magter ikke at "flirte"

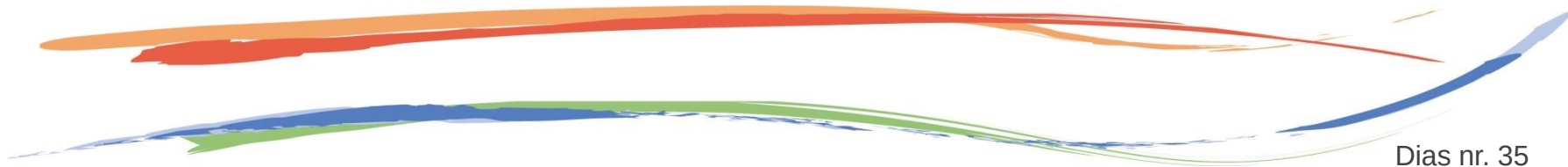
Problemer hos normalbegavede med ASF

- Forelsker sig i "urealistiske" personer
- Insisterende eller tvangspræget adfærd af seksuel karakter (svært ved at undertrykke impulser)
- Nogle unge med ASF tilbyder seksuelt samvær med tilfældige personer for at bryde deres sociale isolation
- Enkelte unge med ASF udøver seksuelle overgreb af mere alvorlig karakter, som kan ende i retten og efterfølgende straf (ofte er det dog først efter en sådan hændelse at diagnosen ASF stilles)

Seksualitet og ASF

- Seksuel udnyttelse af børn og unge med autisme forekommer og er et større problem end vi i dag er opmærksom på
- Børn og unge med ASF kan både være i rollen som offer og krænker
- Voksne med ASF er i risiko for at havne i et ugensidigt forhold præget af udnyttelse/misbrug
- Brug af psykofarmaka er udbredt (påvirker seksualfunktionen og bruges til at dæmpe uhensigtsmæssig adfærd).

Hvad bør tages højde for?

- På hvilket **kognitivt niveau** kan den unge forstå et emne?
 - grad af retardering?
 - behov for billedmateriale?
 - evne til mentalisering (kan den unge sætte sig ind i andres tanker og forstå konsekvenser af egen handling? Eller skal den unge lære ud fra regler eller rutiner?).
 - kan den unge forstå de ting han/hun ser på internettet?

Hvad bør tages højde for?

- Hvor stor er den unges **sociale erfaringsverden**? (venner nu/tidligere)
- Hvilken **kontekst** lever den unge i til daglig? Folkeskole/specialskele. Baggrund, kultur mv.

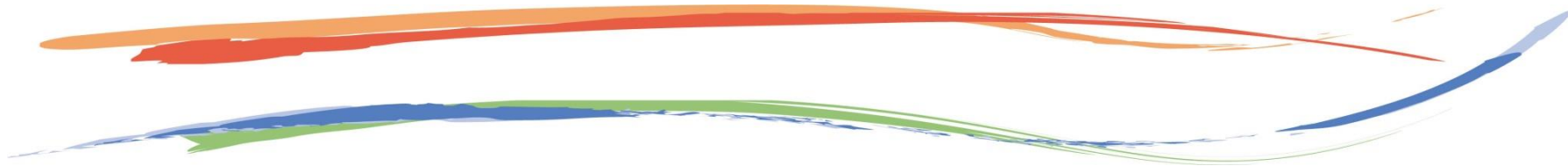
Tydeliggøre miljøets spilleregler om: hvad, hvor, med hvem, hvordan og hvornår kan man snakke om seksuelle spørgsmål.

- Den unges egen **motivation**. Præpubertet/blomstrende pubertet/eller slet ikke interesseret? Hvis den unge endnu ikke er "nået" til en interesse for seksualitet - fokus på fysisk velbefindende eller sociale erfaringer i stedet.

Seksualundervisning for teenagere med ASF

Hvorfor fokusere på dette område?

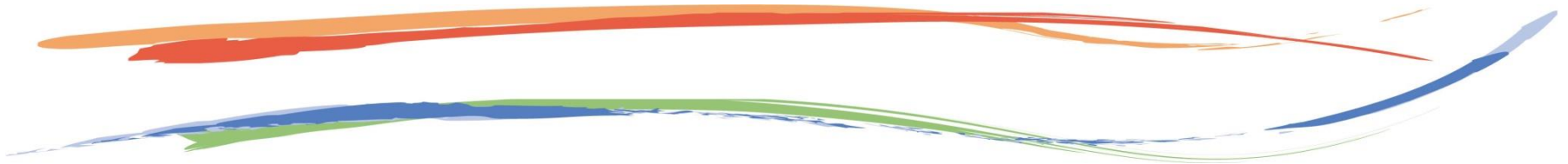
- Behov for undervisningsmateriale
- Meget lidt viden i målgruppen
- Udfordringer i forhold til pubertet
- Udfordringer i forhold til ASF
- Behov for konkret materiale
- Behov for struktureret og visuelt material
- Behov for at tage “hul” på emnerne, så de unge og deres lærere og forældre bedre kan snakke videre om emnerne

Forskningsprojektet: Teenagetræning 2015-16

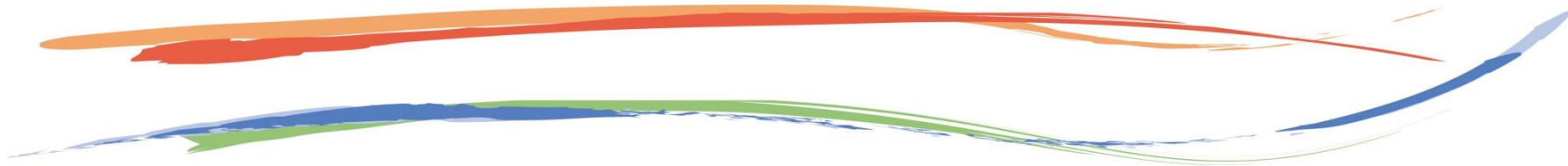

- Center for Autisme har fået forskningsmidler til at oversætte og afprøve et nyt Hollandsk seksualundervisningsmateriale.
- Undervisningsmaterialet er udviklet og afprøvet af Yulius Academy, Mental Health Organization and the Department of Research, Innovation and Education, Rotterdam, Holland.
- Projektet forgår på Center for Autisme i 2015-17 i samarbejde med de forskere i Holland, som har udviklet materialet og **har som formål at undersøge hvor velegnet materialet er i en dansk sammenhæng.**

Hvorfor vælge dette materiale?

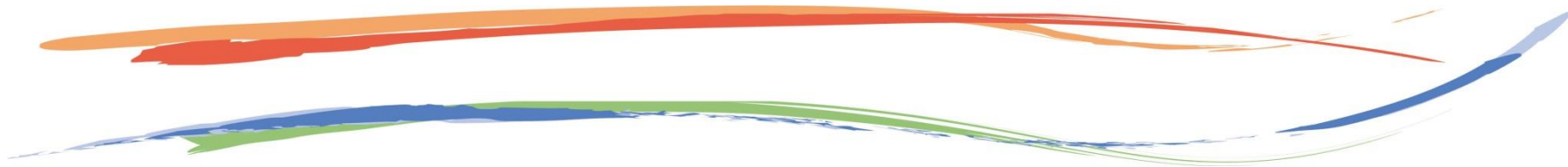
- Der findes ikke et lignende materiale.
- Velgennemarbejdet, struktureret og evidensbaseret undervisningsmateriale.
- Værdifuldt at indgå som en del af et europæisk projekt, hvor der arbejdes på at forbedre seksualundervisningen for målgruppen. Materialet afprøves i mange lande i Europa aktuelt (Grækenland, Irland, Spanien...).
- At få erfaringer med et spørgeskema, der kan kortlægge den enkelte elevs vidensniveau om seksualundervisning.
- At arbejde med materialer beregnet til unge med ASF, der dækker pubertet og seksualitet bredt.
- Værdifulde erfaringer i afprøvningsforløbet.
- **Mål:** udgivelse i Danmark.

Deltagere?

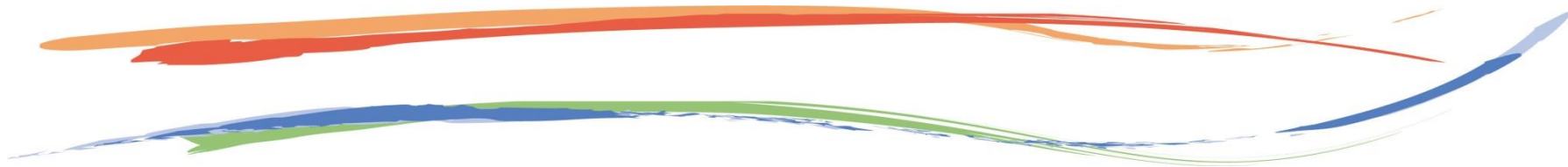
- 27 deltagere fra start – 14 gennemførte hele forløbet
- Basen, Harløse Skole og Center for Autisme
- 12 og 18 år
- Normalt begavet
- Diagnose indenfor autismspektret.

Det er vigtigt, at den unge er **motiveret** for at lære om emner, som indgår i undervisningsmaterialet: fx om kropslige forandringer i teenagealderen, om venskab, sikker sex, egne og andres intime grænser m.m.

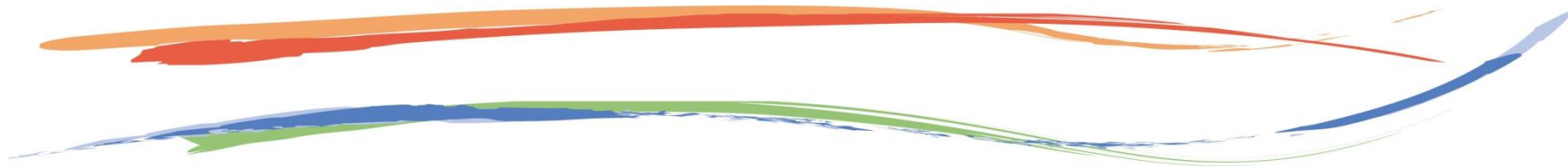
Hvordan og hvornår foregår undervisningen?

- **Undervisningen** omfatter 18 lektioner á ca. 45 minutter, 1 gang om ugen. Efter hver lektion er der en lille **hjemmeopgave**. Undervisningen foregår på CfA/elevens skole.
- Undervisningen er individuel og varer 18 uger.
- Forud for undervisningen skal eleverne udredes som led i forskningsprojektet.

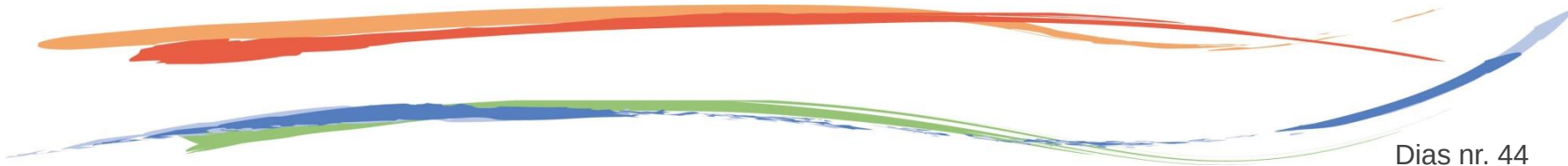
Programmet involverede også forældrene!

- Vigtigt at forældrene **støtter og motiverer** den unge til at gennemføre programmet, samt er til rådighed for den unge i forbindelse med hjemmearbejdet mellem lektionerne.
- I forskningsprojektet skulle forældrene
 - udfylde en række spørgeskemaer før undervisningen gik i gang og interviewes
 - udfylde spørgeskemaer efter undervisningsforløbet
 - og igen ½ år efter (follow-up).

Hvem var trænerne?

- Lærere og psykologer
- Alle havde erfaring med at arbejde med målgruppen (unge med ASF).
- Nogle kendte eleverne fra de klasser de underviste
- Nogle kendte ikke eleverne på forhånd
- Alle trænere gennemgik et fælles træningskursus, en to-dages "Masterclass", hvor de hollandske udviklere af projektet lavede en workshop med teori og øvelser forud for projektets start.

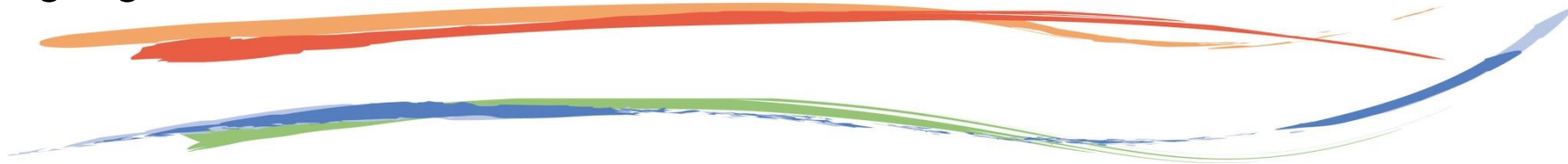
Programmet involverede også de øvrige lærer og pædagoger på skolerne

Oplæg om projektet til de øvrige lærere og pædagoger om projektets indhold, deltagere m.m.

Støtte til motivation af elever (og forældre) til at gennemføre forløbet:

- Mange relevante emner – både facts og bløde emner!
- God social træning, samtale, grænser...
- Godt at udvikle kommunikation med forældre og trænere omkring emnerne => bedre til at snakke med de andre elever, venner og kærester

Støtte til at **prioritere elevernes deltagelse i forløbet** fx ved at hjælpe elever til at huske undervisningen og evt. forberede eleven (påminde) eleven om undervisningen. Helst ikke for mange uger mellem hver gang...

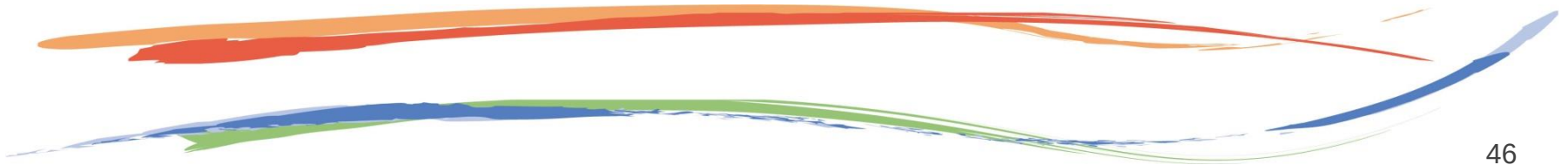
Indhold:

Faktuelle emner:

- pubertet, prævention, kønsforskelle, graviditet og sikker sex

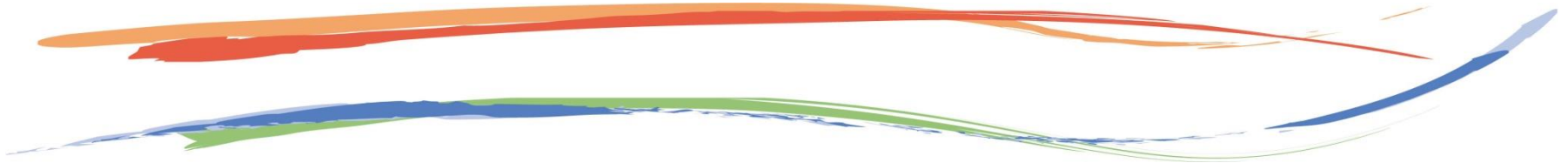
Bløde emner:

- Venskaber, kærester, at "flirte" og "date" og om at "sætte grænser".

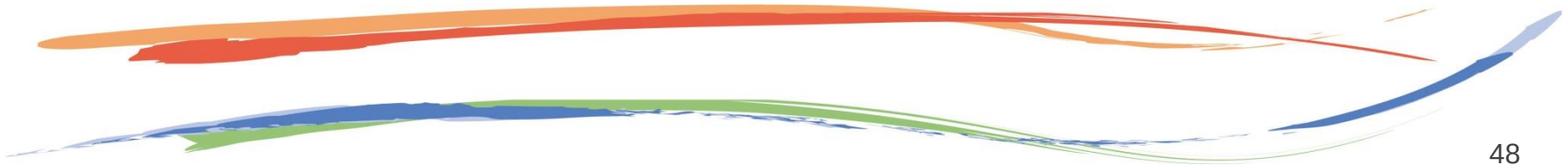
Materialer

- Materialer som i almindelig seksualundervisning
- Veto-kort

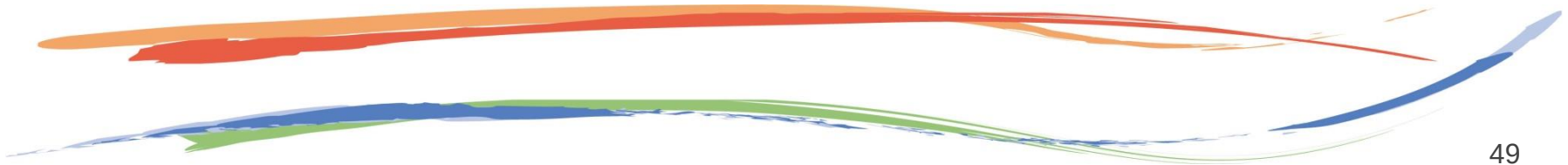
Undervisning 1-6

- Pubertet, kønsforskelle
- Selvforståelse, førstehånds
 - indtryk

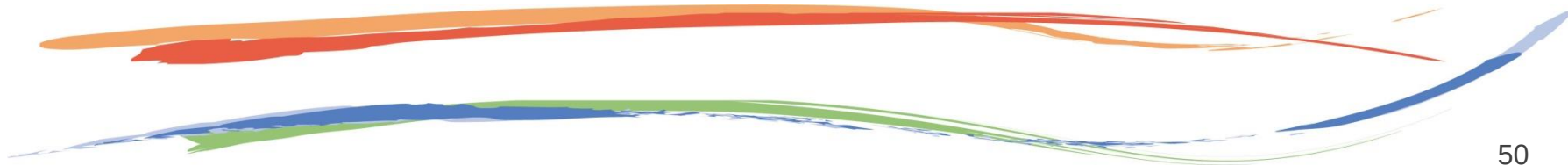
Undervisning 7-14

- Onani, sikker sex, "den første gang", graviditet og fødsel
- Venskab, forelskelse, dating, tvivl

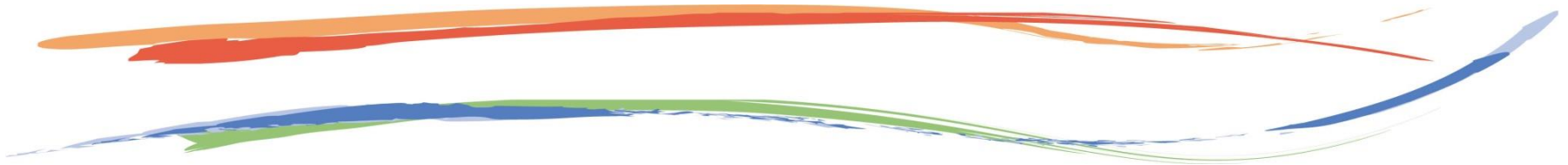
Undervisning 15-18

- Mine personlige grænser, andres grænser
- At færdes på internettet

Struktur- program

- Hjemmearbejde
- Forside billede
- Quiz
- Læse tekst
- Øvelser
- Hjemmearbejde
- Mail til forældre

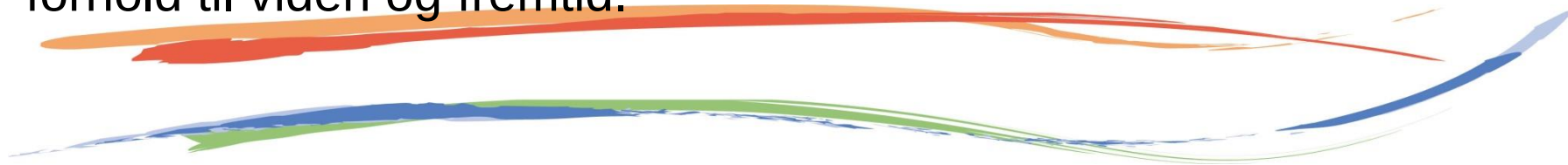
Resultater i det Hollandske projekt:

I Holland viste det sig, at deltagelse i undervisningsforløbet gav de unge:

- en større selvværdsfølelse (– kun i pilotundersøgelsen)
- større viden om pubertet, seksualitet og de sociale udfordringer, der er knyttet til at være teenager.
- Særligt de yngre teenagere fik en markant større viden.

Deltagerne fik også **lettere ved at snakke med andre** om disse emner og kunne også søge information og hjælp, når der var brug for det.

Der var stor tilfredshed blandt **forældre og elever** ved evaluering af undervisningsforløbet og mindre bekymring hos forældrene i forhold til viden og fremtid.

Resultater fra det Hollandske projekt:

Ny artikel om projektet (2017): **189 Teenagere (12-18 år) deltog i det randomiserede forsøg**, hvor:

- halvdelen deltog i Teenagetræningen og
- halvdelen kom på venteliste.

Resultater: Signifikant behandlingseffekt efter Teenagetræningen (både lige efter og ½ år efter træningen) mht. **psykoseksuel viden og indsigt i grænser.**

Teenagetræningen var **mest effektiv for yngre teenagere**, der fik øget psykoseksuel viden og et bedre socialt funktionsniveau.

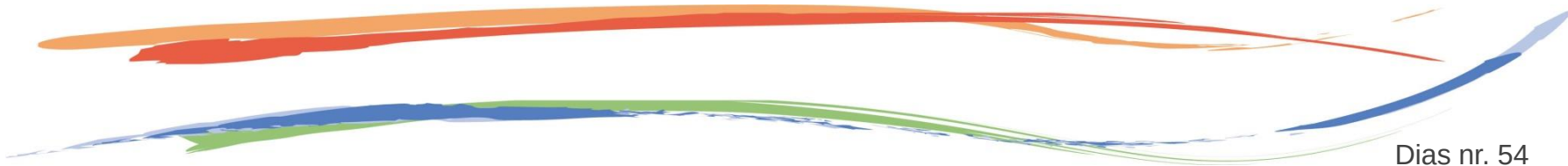
Alle deltagere - både med og uden Teenagetræning:

- øgede deres sociale responsivnes (scorede lavere på SRS), og
 - deres problematiske seksuelle adfærd blev mindre.
-

Fund i dansk pilotprojekt:

Eleverne havde:

- øget deres **vidensniveau**
- øget deres **selvværd**
- Ændringer i **adfærd**?
 - Ved vi ikke noget om endnu?!

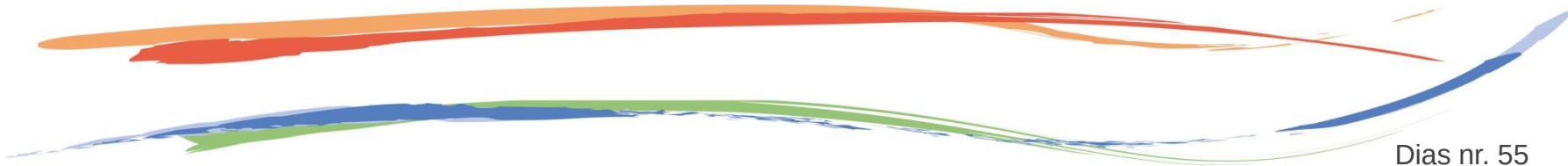
Udbytte af undervisningen/materialet

Teenagerne:

Generelt mente teenagerne at de fik et godt udbytte af deres undervisning.

Samtidig mente de, at de fik et stort udbytte af samtaler med deres underviser og de emner som blev talt om, mens deres udbytte af rollespil var mindre. Mange syntes også, at de kunne bruge den viden, de havde fået i deres hverdag.

Generelt var teenagerne i meget høj grad tilfredse med relationen mellem teenager og underviser.

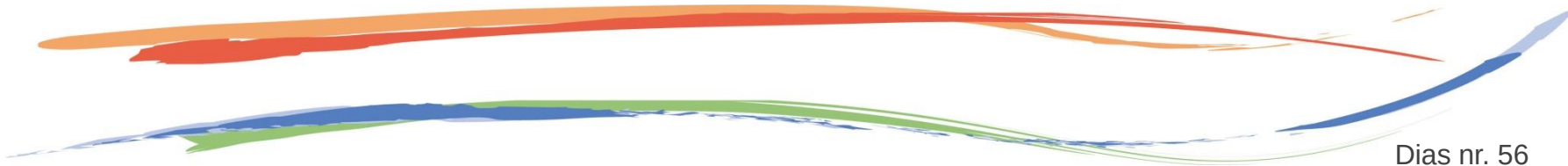
Udbytte af undervisningen/materialet

Forældrenes perspektiv:

Generelt var forældrene meget tilfredse med relationen mellem forældre og underviser.

Generelt følte forældrene at kommunikationen mellem forældre og underviser var tilfredsstillende (god videregivelse af information (via mails)).

Generelt var forældrene i høj grad tilfredse med forskningsprojektet som helhed. Der var dog et ønske om forbedring af materialet mht. korrektur både i forhold til spørgeskemaer og træningsmateriale.

Deltagertilfredshed?

Underviserne/trænere:

- Undervisere generelt tilfredse med materialet
- Dog afhængig af elevs viden, motivation, funktionsniveau
- Godt med meget konkret materiale
- Godt med de forskellige emner
- Godt med forudsigelig struktur
- Godt med vekslen mellem læse, skrive og snakke
- De lærer der også havde eleverne i andre sammenhænge kunne overføre noget af snakken til hverdagen

Guidelines

- Der er ingen naturlig sammenhæng mellem viden om seksualitet og interesse i seksualitet.
- Puberteten er en periode kendetegnet ved nysgerrighed og udforskning: Denne fase i menneskets udvikling er sund.
- Uvidenhed avler frygt. Informationer giver den unge med autisme lov til at udvikle deres egen vurderingsevne.
- En adfærd er mindre tilbøjelig til at blive overdreven, hvis den bliver set, vedkendt og korrigeret i forhold til situationen fremfor at blive gjort forbudt.
- Drifter og seksual lyst kan ikke undertrykkes; de må deirigeres hen i mod en hensigtsmæssig adfærd.

Isabelle Hénault 2006

